

The Current State of Goat Raising in The City of Uşak Problems and Suggestions for Solutions[#]

Sibel Alapala Demirhan^{1,a,*}, Murat Erdem^{2,b}

¹Department of Animal Science, Faculty of Agriculture and Natural Sciences, Uşak University, 64200 Uşak, Turkey

²Uşak Directorate of Provincial Agriculture and Forestry, Republic of Turkey Ministry of Agriculture and Forestry, 3546402433 Uşak, Turkey

*Corresponding author

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>[#]This study was prepared from Murat Erdem's Master Thesis and presented as an oral presentation at the 4th International Anatolian Agriculture, Food, Environment and Biology Congress (Afyonkarahisar, TARGID 2019)</p> <p><i>Research Article</i></p> <p>Received : 30/05/2019 Accepted : 15/09/2019</p> <p>Keywords: Feeding Shelter Goat Raising Milk Yield Problems</p>	<p>In the present study, it is aimed to determine the current state of the goat raising businesses operating in the city of Uşak and in its provinces, their problems and to come up with suggestions for solutions to these problems. In the current study, as the sampling of the study, 132 goat-raising businesses were selected by means of stratified random sampling method and they were administered a questionnaire consisted of 83 questions. The data obtained from the analysis of the questionnaires have revealed that high majority of the goat-raisers are elementary school graduates (86.4%) and they generally raise Hair goat (89.4%). Moreover, it has also been determined that for the mating of goats, male goats are brought into the herd in September and October and this mating process occurs in the form of free insemination, the age for female goats to be used as stock is 15-18 months old, additional feeding and synchronization are not generally practiced and weaning of baby goats occurs when they are 3-4 months old. Births are usually given in February-March and milking also starts in this period and lasts 6 months on average, the lactation milk yield is 60-80 liters, milking is performed once a day with hand and the produced milk is mostly used in cheese production. Moreover, in goat raising, transhumance is not a common practice and high majority of the breeders apply regular protective vaccines. As in many other regions, many problems such as high feed prices, the difficulty in finding a shepherd and price fluctuations force goat breeders to quit. For goat raising to be sustainable, technical and economic supports given to breeders should continue and improve. If the feed can be supplied with the internal resources of the businesses and if their products can be marketed directly without using intermediaries then some of the problems can be alleviated. Putting greater emphasis on this issue and developing incentive policies will make contributions to goat raising. As a result of the present study, it was concluded that developing goat raising businesses operating mostly as small-scale family businesses in the city of Uşak to large-scale businesses where intensive production is made by providing the necessary incentives and subsidies is of great importance.</p>

Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi 7(sp1): 77-83, 2019

Uşak İli Keçi Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu Sorunları ve Çözüm Önerileri

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p><i>Araştırma Makalesi</i></p> <p>Geliş : 30/05/2019 Kabul : 15/09/2019</p> <p>Anahtar Kelimeler: Barınak Besleme Keçi yetiştiriciliği Süt verimi Sorunlar</p>	<p>Bu çalışmada Uşak ili ve ilçelerinde keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin mevcut durumları ile, sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, çok aşamalı rasgele örnekleme yöntemi ile seçilen 132 tane keçi yetiştiricisine 83 soruluk bir anket çalışması uygulanmıştır. Alınan cevaplara göre Uşak ilinde keçi yetiştiricilerinin çoğunlukla ilköğretim mezunu olduğu (%86,4) ve genellikle Kıl keçisi (%89,4) yetiştiriciliği yapıldığı belirlenmiştir. Uşak'ta teke katımının Eylül ve Ekim aylarında olduğu ve serbest aşım şeklinde yapıldığı, dişilerde ilk damızlıkta kullanma yaşının 15-18 ay olduğu, ek yemleme ile senkronizasyonun genellikle yapılmadığı ve oğlakların süttan kesim yaşının 3-4 ay olduğu belirtilmiştir. Doğumların genellikle Şubat-Mart aylarında gerçekleştiği, sağımın bu dönemde başlayıp ortalama 6 ay sürdüğü, laktasyon süt veriminin 60-80 lt olduğu, sağımın günde bir defa elle yapıldığı ve sağılan süttün daha çok peynir yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca ilde keçi yetiştiriciliğinde yaylacılığın yaygın olmadığı ve yetiştiricilerin büyük çoğunluğunun hayvanlarına düzenli olarak koruyucu aşılamaya yaptıkları belirtilmiştir. Birçok bölgede olduğu gibi Uşak ilinde de yem fiyatlarının yüksek oluşu, çoban bulma sıkıntısı ve fiyat istikrarsızlıkları gibi birçok sebep keçi yetiştiricilerin işi bırakma noktasına gelmesine neden olmaktadır. Keçi yetiştiriciliğinin sürdürülebilir olması için üreticilerimize yönelik teknik ve ekonomik anlamda desteklere devam edilmesi ve bu yönde iyileştirilmesi gerekmektedir. Genellikle yem girdilerinin işletme içinden karşılanmasıyla, üretilen ürünlerin toplu ve aracısız olarak doğrudan pazarlanmasıyla bazı sorunların çözülmesine yardımcı olacağı önerilmiştir. Bu konunun üzerinde durulması ve özendirici politikalar geliştirilmesi keçi yetiştiriciliğine katkı sağlayacaktır. Araştırma sonucunda, Uşak ilinde daha çok küçük ölçekli aile tipi işletmeler şeklinde olan keçi işletmeleri çeşitli teşvik ve desteklemelerle entansif üretimin yapıldığı büyük ölçekli ticari işletmeler şeklinde geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.</p>

^a sibel.alapala@usak.edu.tr ^b <https://orcid.org/0000-0001-7677-5919> ^c muraterdem64@hotmail.com ^d <https://orcid.org/0000-0002-5113-8347>

Giriş

Hayvansal üretimin bir dalını oluşturan keçi yetiştiriciliği, genelde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan geleneksel bir hayvansal üretim dalıdır. Keçiler, geviş getiren diğer hayvanlarla karşılaştırıldığında elverişsiz çevre şartlarına daha dayanıklıdır. Meralardan çok daha iyi yararlanabilmektedirler. Özellikle insanlar ve diğer hayvanlar tarafından değerlendirilemeyen düşük kaliteli mera, çalılık ve fundalık gibi alanları değerlendirmek suretiyle et, süt ve diğer ürünlere dönüştürülmesine imkân tanıyan kanaatkâr hayvanlardır. (Kaymakçı ve Aşkın, 1997). Keçi yetiştiriciliği, Anadolu kültüründe maddi ve manevi bir öneme sahiptir. Keçi, Türk insanının beslenmesi, giyininin barınması ve benzeri konularda ekonomik bir öge olduğu kadar, manevi alanda da tarihi süreç içerisinde önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye’de keçi yetiştiriciliği; ya tarım işletmesi içinde, ya da köy sürüleri, yayla ya da göçer sürüler şeklinde sürdürülmektedir. (Kaymakçı ve Dellal, 2006; Kaymakçı ve Taşkın, 2006). Koyun ve keçi yetiştiriciliğinin, Türkiye hayvancılığında ayrı bir önemi vardır. Ülkemizde toplam keçi varlığı 10.634.672 baştır (Anonim, 2017). Uşak ilinde de toplam 51.918 baş (Anonim, 2018) keçi bulunmaktadır.

Türkiye’de toplam 20.699.894 ton süt üretilmektedir. Bunun %2,7’sinin keçilerden elde edildiği ve sağılan keçi başına yıllık ortalama süt veriminin 105 lt. olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de yıllık üretilen toplam kırmızı et üretimi ise 1.126.403 ton olup, bunun 37.525 tonu keçilerden elde edilmektedir. Keçi eti, toplam üretilen etin %3,3’ünü karşılamaktadır (Anonim, 2017).

Uşak ilindeki mevcut keçi varlığı incelendiğinde; 2005 yılında ormanlara zarar verdiği gerekçesiyle sayısı giderek azalan ve 2008 yılında 14.000’e kadar gerileyen keçi sayısı, son dönemlerde tekrar artış göstererek 2018 yılı verilerine göre 51.918 baş seviyelerine ulaşmıştır (Anonim, 2018). Bölge insanının keçi etine olan talebi ve ilgisine rağmen, Uşak ilinde keçi yetiştiriciliği halen istenilen düzeyde değildir. Bu çalışmanın temel amacı; Uşak İli Keçicilik işletmelerinin genel yapısal özellikleri ile hayvan sağlığı ve sorunlarının saptanıp bunlara yönelik çözüm önerileri getirmektir.

Materyal ve Metot

Araştırma kapsamında çok aşamalı rasgele örnekleme yöntemi ile seçilen Uşak Merkez (50), Banaz (18), Eşme (11), Ulubey (21), Sivaslı (23), Karahallı (9) ilçelerinde keçi yetiştiriciliği yapan) 132 tane keçi işletmesi çalışmanın materyalini oluşturmuştur. Çalışmada, 83 soruluk bir anket uygulanmıştır. Ayrıca bu işletmelerde yüz-yüze yapılan anketlerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Anket soruları; keçicilik işletmelerinin genel yapısı ile yetiştirme faaliyetlerini ortaya koyabilecek ve yetiştiricilerin öncelikli sorunlarını ölçebilecek şekilde belirlenmiştir. Elde edilen veriler SPSS paket programında analiz edilmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

Bulgular

Çizelge 1’de Uşak ili keçicilik işletmelerinin genel yapısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yetiştiricilerinin çoğunun (%86,4) ilkökul mezunu olduğu, köy sürüsü şeklinde yetiştiricilik yapıldığı, keçi yetiştiriciliğinin kârlı

olduğu ve en fazla kârın kasaplık ve kurbanlık satışından elde ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca en çok Kıl keçisinin (%89,4) olduğu ve kapalı ağıl şekli (%60,6) tercih edildiği görülmüştür.

Uygulanan anket sonuçlarına göre işletmelerin %81,9’unun kayıt tutmadığı, %9,8’inin ise kayıt tuttuğu belirlenmiştir. Ankete katılan kişilerden %77,3’ü ilimizde ıslah projesi uygulanmasını istediklerini, %19,7’si ise istemediklerini belirtmişlerdir. Uşak İlinde daha çok kıl keçisi yetiştiriciliği yapıyor olması, verim açısından istenilen düzeyde olmaması sebebiyle üreticilerimizin çoğunluğu yapılacak olan ıslah çalışmasını desteklediklerini belirtmişlerdir.

Damızlık koyun keçi birliğine %79,5 oranında yetiştirici üye oldukları belirtilirken, %20,5 yetiştirici üye olmadığını belirtmiştir. Damızlık hayvan temini ve kullanımı ile ilgili bilgiler Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 1 İşletmelerin genel yapısı

Table 1 General structure of businesses

Özellikler	n	%
Eğitim Durumu		
İlkokul	114	86,4
Ortaokul	13	9,8
Lise	5	3,8
Keçi yetiştiriciliğinin yapıma şekli		
Göçerlik	3	2,3
Kışlak-Yaylak	16	12,1
Köy sürüsü	110	83,3
Cevap vermeyen	3	2,3
Çobanın temin edilmesi (aileden)		
Evet	123	93,2
Hayır	9	6,8
İşletmelerde bulunan keçi sayısı		
1-20 arası	8	6,1
21-40	14	10,6
41-60	14	10,6
61-80	29	22,0
81-100	14	10,6
101 ve üzeri	53	40,1
Keçi yetiştiriciliğinin kâr durumu		
Karlı	127	96,2
Karlı değil	2	1,5
Cevap vermeyen	3	2,3
En fazla kazanç elde edilen verimler		
Çiğ süt satışı	21	15,9
Kasaplık ve kurbanlık satışı	56	42,5
Gübre satışı	2	1,6
Deri satışı	1	0,8
Damızlık satışı	3	2,2
Kıl satışı	3	2,2
Peynir satışı	46	34,8
Yetiştirilen keçi ırkları		
Kıl Keçisi	118	89,4
Kilis Keçisi	5	3,8
Saanen Keçisi	5	3,8
Diğer	2	1,5
Cevap vermeyen	2	1,5
Kullanılan ağıl şekli		
Kapalı	80	60,6
Yarı açık	52	39,4

Çizelge 2 Damızlık hayvan bilgileri
Table 2 Breeding Animal Information

Özellikler	n	%
Damızlık hayvan temininin nereden yapıldığı		
Kendi Sürümden	96	72,8
Komşu Sürüsünden	18	13,6
Hayvan Pazarından	18	13,6
Her yıl sürüye ilave edilen damızlık hayvan durumu		
1-50 baş	116	87,8
51-100	10	7,6
101-200	3	2,3
201 den fazla	1	0,8
Cevap Vermeyen	2	1,5
Dişilerin ilk damızlıkta kullanılma yaşı		
12 aylık	43	18,9
15 aylık	59	44,7
18 aylık	25	32,6
24 aylık	5	3,8
Toplam	132	100,0
Dişilerin damızlıkta kalma süreleri		
3-4 yıl	20	15,2
5-6	59	44,7
6 yıldan fazla	53	40,1
Erkeklerin damızlıkta kullanılma süreleri		
1-2 yıl	6	4,5
3-4	38	28,8
5-6	76	57,6
6 yıldan fazla	12	9,1
Damızlık dışına çıkan hayvanların en çok çıkarılma nedenleri		
Hastalık	11	8,3
Sakatlık	12	9,2
Üreme Problemi	30	22,7
Verim Düşüklüğü	44	33,3
Ekonomik Nedenler	35	26,5
Erkek hayvanların en çok hangi amaçla satıldığı		
Kasaplık ve Kurbanlık	115	87,1
Damızlık Amaçlı	15	11,4
Cevap Vermeyen	2	1,5

Uygulanan ankete ait teke katımı ile ilgili bilgiler Çizelge 3'te verilmiştir. İşletmelerde doğum ve sonrası yapılan uygulamalar ile ilgili bilgiler Çizelge 4'te verilmiştir.

Ankete katılan yetiştiricilerimizin oğlaklara kaba yem vermeye başlama zamanının; %44,7'si 4.haftada, %34,8'i 5. haftadan sonra, %13,6'sı 3.haftada, %1,5'i 1.haftada olduğunu, verilen kaba yem olarak da %64,3'ü kuru ot, %29,5'i yonca, %6,2'si ise saman verdiklerini belirtmişlerdir.

Ankete katılanların, %23,5'i oğlak başlangıç yemi verdiğini, %76,5'i verilmediğini belirtmiştir. Başlangıç yemine başlama zamanının %45,6'sı 3.haftada, %26,2'si 4. haftada, %15,2'i 5.haftadan sonra %13'ü ise 5.haftadan sonra olduğu belirlenmiştir. Bunlara ilave olarak ankete katılan yetiştiriciler, oğlaklara doğumdan sonra su verilme zamanı olarak; %52,3'ü 3.haftada, %25,8'i 2.haftada, %9'u 1. haftada, %7,6'sı 4.haftada, %4,5'i ise 5.haftadan sonra olduğunu bildirmişlerdir.

Ankete katılan yetiştiriciler keçilerde sağım zamanının olarak %47,7'si Mart ayında, %39,4'ü Nisan ayında, %9'u Mayıs ayında, %2,3'ü Şubat, %1'i ise Haziran ayında olduğunu belirtmişlerdir. Keçilerde sağım ve hayvansal üretimle ilgili bilgiler Çizelge 5'de verilmiştir.

Çizelge 3 Teke katımı
Table 3 Male goat additive to herd

Özellikler	n	%
Teke Katım Yöntemi		
Sınıf Aşım	129	97,7
Serbest Aşım	2	1,5
Elde Aşım	1	0,8
Yıl içerisinde tekelerin sürüden ayrılma durumu		
Ayrılıyor	89	67,4
Ayrılmıyor	29	22,0
Cevap Vermeyen	14	10,6
Tekelerin aşım sezonunda sürüde kalma süresi		
30 Gün	71	53,8
Yıl Boyu	30	22,7
45 Gün	17	12,9
15 Günden Az	8	6,1
60 Gün	6	4,5
Aşımında kullanılan teke sayısı		
1-5 Baş	115	87,1
6-10	12	9,1
11-20	2	1,5
20 den fazla	2	1,5
Cevap Vermeyen	1	0,8
Teke katım döneminde ek yemleme durumu		
Yapılmıyor	102	77,3
Yapılıyor	26	19,7
Cevap Vermeyen	4	3,0
Senkronizasyon uygulanma durumu		
Yapılmıyor	110	83,4
Yapılıyor	11	8,3
Cevap Vermeyen	11	8,3
Teke katım zamanı		
Eylül	80	60,6
Ekim	36	27,3
Ağustos	5	3,8
Yıl boyu	5	3,8
Cevap Vermeyen	6	4,5
Tekelerin, teke katımından önce sürüden ayrılıp ayrılmadığı		
Ayrılıyor	78	59,1
Ayrılmıyor	48	36,4
Cevap Vermeyen	6	4,5
Toplam	132	100,0

Ankete katılan keçi yetiştiricilerinin %96,3'ü erkek hayvanlarda kastrasyon yaptığını, %3,7'si ise yapmadığını; kastrasyon yöntemi olarak %50,8'i sıkarak, %29,5'i kastrasyon aleti ile, %15,2'si döverek yaptığını, kastrasyon uygulamasını; %59,8'i kendisinin yaptığını, %31,1'i tecrübeli kişiler tarafından yapıldığını, %7,6'sı ise Tarım ve Orman Müdürlükleri tarafından yapıldığını bildirmişlerdir.

Yetiştiricilerin %44,7'si 1 yaşında, %32,6'sı 2 yaşındayken, %19,7'si 6 aylıken ve %3'ü oğlak döneminde kasaplık satışının yapıldığını belirtmişlerdir. Ankete katılan yetiştiricilerin %87,1'i keçilerde kırkım yapıldığını, %10,6'sı ise yapılmadığını; %52,3'ü Haziran ayında, %33,3'ü Temmuz ayında, %3'ü ise Ağustos ayında kırkım yapıldığını bildirmişlerdir.

Keçilerde Besleme ve Sürü Sağlığı

Uygulanan ankette yetiştiricilerin %61,4'ünün keçilerde ek yemleme yapmadıkları, %35,6'sının ise yaptıkları belirlenmiştir. Ek yemleme yaptıklarını bildirenler sırasıyla, sadece kışın ağılda (%18,9), sağım döneminde (%12,9) ve doğum öncesinde (%6,1) ek

yemleme yapıldığını bildirmişlerdir. Ankete katılanların %50'si oğlaklarına kesif yem vermemekte, %28'i ise vermektedir. Keçilerde yoğun olarak ek yemleme sırasıyla; kışın ağılda (%71,2), gebeliğin son aylarında (%18,2), sağım döneminde (%3,8) ve teke katımında (%2,3) yapılmaktadır.

Hastalıktan ölen hayvanların olduğu işletmelerin oranı %42,2'dir. İşletmelerinde hastalıktan ölen hayvanların hiç olmadığını bildiren yetiştiricimizin oldukça yüksek oranda olması (%50,8), koruyucu aşılanmanın zamanında yapılmasının ve bu konuda üreticilerimizin oldukça duyarlı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4 Doğum bilgileri

Table 4 Birth Information

Özellikler	n	%
İşletmelerde doğum bölmesi durumu		
Var	25	18,9
Yok	96	72,7
Cevap Vermeyen	11	8,3
Doğumların en yoğun olduğu dönem		
Aralık-Ocak	7	5,3
Şubat-Mart	122	92,4
Nisan-Mayıs	3	2,3
Doğumda herhangi bir müdahale yapılma durumu		
Evet	26	19,7
Hayır	104	78,8
Cevap Vermeyen	2	1,5
Oğlakların emiştirme durumu		
Yapılıyor	130	98,5
Yapılmıyor	1	0,8
Cevap Vermeyen	1	0,8
Oğlakların emiştirme zamanı		
Sabah-Akşam	109	82,5
Sabah-Öğle-Akşam	15	11,4
Sadece Akşam	7	5,3
Cevap Vermeyen	1	0,8
Oğlakların emiştirme süresi		
15 da.	13	9,8
30 da.	88	66,7
1 saat	23	17,5
2 saatten fazla	4	3,0
Tüm gün	2	1,5
Cevap Vermeyen	2	1,5
Oğlakların süten kesim yaşı		
2 ay	2	1,5
3 ay	47	35,6
4 ay	52	39,4
5 ay	20	15,2
5 aydan fazla	9	6,8
Cevap Vermeyen	2	1,5
Ağız sütü verme durumu		
Doğar doğmaz	128	97
1 saat sonra	3	2,3
Cevap Vermeyen	1	0,8
Ağız sütü emme süresi		
1 gün	2	1,5
2 gün	14	10,6
3 gün	47	35,6
4 gün	42	31,8
5 gün	26	19,7
Cevap Vermeyen	1	0,8

Nitekim koruyucu aşılama yaptırılanların oranının %81,8, yaptırmayanların oranının ise %16,7 olduğu görülmektedir. Koruyucu olarak yapılan aşıların sırasıyla; Brucella, Koyun keçi çiçek, Koyun keçi vebası, Enterotoksemi, Keçi ciğer ağrısı ve Şap olduğu belirlenmiştir. Ankete katılanların %55,3'ü keçilerde iç-dış parazit uygulaması yaptırmadıklarını, %21,2'si yaptırdıklarını ve %21'i ise bazen yaptırdıklarını bildirmişlerdir.

İşletme sahiplerinin %62,2'i hastalanan hayvanlarını ayrı bir yere koymamakta, %25,8'i ayrı tutmakta ve %12,1'i ise bazen ayrı bir yerde tutmaktadırlar. Ankette görüldüğü üzere ülkemizdeki hayvan hastalıklarının bir türlü bertaraf edilemeyişinin ve bulaşmanın önlenememesinin, üreticilerimizin büyük bir kısmının uygulanması basit bir tedbiri almayışlarından kaynaklandığı görülmektedir.

Anket uygulanan keçi yetiştiricilerin %77,3'ü ölen hayvanlarına otopsi yaptırmadıklarını, %8,3'ü yaptırdıklarını ve %14,4'ü ise bazen yaptırdıklarını belirtmişlerdir. Yetiştiricilerin %65,1'i satın alınan hayvanlarını hemen sürülerine kattıklarını, %23,5'i ise hemen sürüye katmayıp ayrı bir yerde beklettikten sonra kattıklarını belirtmişlerdir. Anket sonuçlarına göre sürü sahiplerinin %56,8'i çoban köpeklerini iç ve dış parazitlere karşı ilaçlama yapmadıklarını, %34,1'i yaptıklarını ve %9,1'i ise bazen yaptıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 5 Keçilerde sağım ve hayvansal üretim

Table 5 Milking and Animal Production in Goats

Özellikler	n	%
Keçilerde sağım süresi		
2 ay	6	4,5
3 ay	13	9,8
5 ay	36	27,3
6 ay	51	38,6
7 ay	25	18,9
Cevap Vermeyen	1	0,8
Sağılan süt miktarı		
40-60 lt.	44	33,3
61-80 lt.	58	43,9
81-100 lt	11	8,3
100 lt. üzeri	16	12,1
Cevap Vermeyen	3	2,4
Keçilerde sağım şekli		
Elle sağım	127	96,2
Makinelı sağım	4	3,0
Cevap Vermeyen	1	0,8
Günlük kaç sağım yapıldığı		
Bir defa	112	84,8
İki defa	18	13,7
Cevap Vermeyen	2	1,5
Sağılan sütün nasıl değerlendirildiği		
Aile içi tüketim	20	15,1
Peynir yapımı	105	79,6
Çiğ süt satışı	7	5,3
Bir sağım döneminde üretilen peynir miktarı		
1-10 kg.	7	5,3
11-20 kg.	6	4,5
21-30 kg.	8	6,1
31-40 kg.	7	5,3
41-50 kg.	19	14,4
50 kg. üzeri	82	62,1
Cevap Vermeyen	3	2,3

Tartışma

Uşak ili keçi yetiştiricilerinin %86,4'ünün ilkokul, %9,8'inin ortaokul, %3,8'inin ise lise mezunu olduğu belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen verilere benzer şekilde Ceyhan ve ark. (2015), tarafından Niğde'de yapılan çalışmada keçi yetiştiricilerinin %89,5'inin ilkokul, %5,3'ünün ortaokul ve %5,3'ünde lise mezunu olduğu ve yetiştiricilerin tamamının en az ilkokul mezunu olduğu; Acar (2010), tarafından Isparta'da yapılan çalışmada ise keçicilik yapanların %75,76'sının ilkokul, %14,55'inin ortaokul, %7,27'sinin ise lise mezunu olduğu bildirilmiştir.

Yapılan çalışmada işletmelerde %96,2'si keçi yetiştiriciliğinin kârlı bir uğraş olduğunu ve en çok kazanç elde edilen verimlerin %42,5 kasaplık ve kurbanlık, %34,8 peynir, %15,9 çiğ süt, %2,2 damızlık ve kıl satışı olduğu belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlardan farklı olarak, Ceyhan ve ark. (2015) tarafından yapılan çalışmada Niğde ilinde işletmelerin gelirlerinin %50'sinin keçi sütünden, %26,3'ünün keçi sütü ve damızlık satışından, %18,4'ünün damızlık, süt ve et satışından, %5,3'ünün de keçi sütü ve kasaplık satışından sağladığı bildirilmiştir.

Uşak'ta yetiştirilen keçi ırklarının %89,4'ünün Kıl keçisi, %3,8'inin Saanen keçisi, %3,8'inin ise Kilis keçisi olduğu belirlenmiştir. Ceyhan ve ark. (2015)'nin bildirdiği Niğde ilinde anket yapılan işletmelerin tamamı Kıl keçisi yetiştirdiğini ifade etmiştir. Acar (2010) ile Bilginturan ve Ayhan (2008)'in yaptığı çalışmalarda Kıl keçisi yetiştiricilik oranının %98,8 ve %100 olduğu bildirilmiştir. Koyuncu ark. (2006) Çanakkale ilinde yaptıkları çalışmada işletmeler genelinde en yoğun yetiştirilen keçi ırkının, Saanen (%84,21) olduğunu bunu sırasıyla Maltiz (%52,63) ve Kıl keçisi (%42,11)'nin izlediği belirtilmiştir. Bu durum, yetiştirilen keçi ırkları arasında bölgelere göre farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Anket sonuçlarına göre keçi yetiştiriciliğinin %83,3'ü köy sürüsü, %12,1'i kışlak-yaylak, %2,3'ü göçerlik şeklinde yapılmaktadır. Taşkın ve ark. (2010) çobanın genellikle aileden (%90 ve üzeri) olduğunu; Acar (2010), ise çobanların %93,94'ünün aileden, %6,06 ise aileden olmadıkları sonuçlarını bildirmiş olup, bu çalışmada saptanan "işletmelerin %93,2'si çobanı kendi ailesinden temini" bulguları ile kısmen paralellik gösterdiği saptanmıştır.

Yetiştiricilerin %60,6'sı kapalı, %39,4'ü yarı açık ağıl kullanmaktadır. Ceyhan ve ark. (2015)'nin Niğde de yaptığı çalışmada keçi ağıllarının %60,5'inin yarı açık, %34,2'sinin kapalı, %5,3'ünün mağara şeklinde olduğu saptanmıştır. Acar (2010)'ın Isparta da yaptığı çalışmada işletmelerdeki ağılların %76,97'si yarı açık, %20'si kapalı ağıl olduğu bildirilmiştir. Yapılan çalışma ile araştırma bulguları arasında farklılıklar vardır. Uşak ilinin mevsimsel olarak geçit bölgesinde bulunması, karasal iklim koşullarına sahip olması, kış aylarının bölge bölge değişkenlik göstermesi ve genelde de soğuk geçmesi nedeniyle kapalı ağıl kullanımı daha çok tercih edilmektedir.

Uşak ilindeki işletmelerin %81,9'unun kayıt tutmadığı, %9,8'inin ise kayıt tuttuğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmada küçük aile işletmelerinde kayıt tutulmadığını, daha çok büyük ve ticari amaçlı kurulan yeni işletmelerde kayıt tutulduğunu, tutulan kayıtların da büyükbaş hayvancılık işletmelerinde olduğu gibi bireysel ve detaylı

olmayıp, daha çok sürü bazlı koruyucu aşlamaların, küpe numaralarının, satılan ve ölen hayvanların kayıtlarının tutulduğunu söylenebilir. Bilginturan ve Ayhan (2008)'in, Burdur'da yaptıkları çalışmada keçicilik işletmelerinin %100'ünde kayıt tutulmadığını bildirmiştir. Bu sonuç yapılan çalışmayla farklılık göstermektedir.

Uşak ilindeki işletmelerin %72,8'inin kendi sürüsünden, %13,6'sının komşu sürülerden ve %13,6'sının hayvan pazarından damızlık hayvan temin ettikleri bulgusunun Acar (2010)'ın Isparta ilinde işletmelerin %100'ünde damızlık ihtiyaçlarını kendi işletmelerinden karşılamaları ve Soysal ve ark. (2005)'nin, Koyuncu ark. (2005)'nin, Bilginturan ve Ayhan (2008)'in damızlık temini bildirişleri ile benzer olduğu saptanmıştır. Bu durum sürülerin genetik kapasitenin artırılması ve akrabalı yetiştiriciliğin azaltılması için yeterli olmadığını göstermektedir. Uşak ili keçi yetiştiricileri nitelikli damızlık temini konusunda ikna edilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmada Uşak ilindeki yetiştiriciler teke katımının %60,6'sının Eylül, %27,3'ünün Ekim, %3,8'inin Ağustos aylarında ve %3,8'inin yıl boyunca olduğunu, yetiştiricilerin neredeyse tamamının (%97,7) teke katım yöntemi olarak serbest aşım yöntemini uyguladıkları ve %67,4'ünde tekelerin yıl boyu sürüde kaldıkları belirlenmiştir. Ceyhan ve ark. (2015), tarafından yapılan çalışmada Niğde ilinde teke katımının %76,3'ü serbest, %21,1'i sınıf usulü, %2,6'sının da elde aşım yolu ile yapıldığını; Acar (2010)'da Isparta ilinde teke katımının %77'sinin serbest aşım, %23'ünün sınıf aşım şeklinde olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Taşkın ve ark., (2010) Manisa ve İzmir de serbest aşımın %98 oranında olduğunu belirtirken, Bilginturan ve Ayhan (2008) Burdur'da yaptıkları çalışmada yetiştiricilerin %100'ünün serbest aşım ile tekeleri yıl boyunca sürüde bıraktıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu çalışma bulguları ile mevcut araştırma bulgularının benzer olduğu görülmektedir. Uşak ilinde teke katım döneminde işletmelerin %77,3'ünün ek yemleme yapmadığı ve %83,4 oranında senkronizasyon yapılmadığı belirlenmiştir. Acar (2010)'ın çalışmasında Isparta ili keçi işletmelerinin %64,24'ünün doğum sonrası keçilere ek yemleme yaptığı, %24,85'inin de teke katımı öncesi ek yemleme uygulanması yaptığı belirtilmiş olup bu sonuçlar araştırma bulguları ile farklılık oluşturmaktadır.

Uşak ilinde dişilerin ilk damızlıkta kullanılma yaşı %44,7 oranında 15 aylık, %32,6 oranında 18 aylık, %18,9 oranında da 12 aylık olarak belirlenmiştir. Ceyhan ve ark. (2015), tarafından Niğde ilinde yapılan çalışmada Kıl keçilerinde ilk defa damızlıkta kullanılma yaşı 18 ay; Koyuncu ve ark., (2006) tarafından ise Çanakkale ilinde 12,8-25,4 aylık olarak bulunmuştur. Yapılan çalışma ile araştırma bulguları benzerdir.

İşletmelerin %97'sinin oğlaklarına ağız sütünü doğar doğmaz verdikleri, verme şeklinin ise çoğunlukla (%99,2) annesini emerek gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Oğlakların süten kesim yaşı 4 ay (%39,4) ve 3 ay (35,6) olarak saptanmıştır. Behrem (2011) tarafından yapılan Kilis ilindeki çalışmada yetiştiricilerin %72,3'ünün oğlaklarını 90 günlük yaşta süten kestikleri bildirilmiştir. Ceyhan ve ark. (2015) tarafından Niğde ilinde yapılan bir diğer çalışmada daha çok 5 aylık (%57,9) yaşta oğlakların süten kesildikleri tespit edilmiştir. Süten kesim yaşı olarak saptanan sonuç, araştırma bulguları ile farklıdır. Bu

değişikliğin bölge ve yetiştirilen keçi ırklarının farklı olmasından kaynakladığı söylenebilir.

Yapılan çalışmada yetiştiricilerin doğumdan sonra %44,7'sinin 4.haftada, %34,8'inin 5. haftadan sonra, %13,6'sının 3.haftada, %1,5'inin 1.haftada oğlaklara kaba yem vermeye başladıkları; büyük çoğunluğunun oğlaklarına kaba yem olarak kuru ot (%64,3), yonca (%29,5) ve saman (%6,2) verdiği; %76,5'inin oğlak başlangıç yemi vermediği belirlenmiştir. Koyuncu ve ark. (2006), Çanakkale'de keçi işletmelerinin yaklaşık tamamında oğlak besisi ile ilgili özel bir besleme programı izlenmediğini bildirmiştir. Bu durum yapılan çalışmayla uygunluk göstermektedir.

Sağım zamanı genellikle Mart (%47,7) ve Nisan (%39,4) aylarında olup, laktasyon süresi ortalama 5-6 (%65,9) ay sürmektedir. Sağılan süt miktarının laktasyon süresince; 40-60 lt (%33,3), 61-80 lt (%43,9), 81-100 lt (%8,3) ve günlük ortalama 0,35-0,45 lt/baş olduğu görülmektedir. Koyuncu ve ark. (2006) tarafından Çanakkale'de yapılan çalışmada ise görüşülen işletmelerdeki tahmini günlük süt verimi ortalamasının 2,32±0,90 ve laktasyondaki süt verim ortalamasının 363±144 litre; Acar (2010) tarafından Isparta'da yapılan çalışmada keçilerde ortalama günlük süt verimi ise 0.246 lt/baş, olarak tespit edilmiştir. Bu durum araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Uşak ilinde sağım şekli büyük oranda elle (%96,2) ve daha çok günde bir defa (%84,8) yapılmaktadır. Sağılan süt ile ilgili yapılan çalışmada yetiştiricilerin %79,6'sı peynir yapımı, %15,1'i aile içi tüketim ve %5,3'ü ise çiğ süt satışı olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Benzer çalışmalarda Behrem (2011) yaptığı çalışmada yetiştiricilerin %78,9'unun ürettikleri süttü çiğ olarak sattığını; Acar (2010) oğlakların emzirilmesinde kullanıldığını; Bilginturan ve Ayhan (2008) ise içme sütü ihtiyacının karşılanması ile peynir ve yoğurt yapımında kullanıldığını bildirmiştir. Elde edilen sütün değerlendirilmesi bölgeye göre farklılık göstermektedir.

Yapılan çalışmada işletmelerde kırımlar yapıldığı (%87,1) ve kırım zamanının Haziran (%52,3) ile Temmuz (%33,3) ayları olduğu belirlenmiştir. Acar (2010) ile Ceyhan ve ark. (2015) kırımların Temmuz ve Ağustos aylarında, Sosyal ve ark. (2005) Haziran ayında, Bilginturan ve Ayhan (2008)'da kırımların genel olarak Haziran ve Temmuz aylarında yoğun olarak yapıldığını belirtmiştir. Yapılan çalışma ile araştırma bulguları benzerdir.

Uşak ilinde yapılan çalışmada yaylacılığın çok tercih edilmediği (%87,1) saptanmıştır. Keçilerde ek yemlemenin genelde yapılmadığı (%61,4) belirlenmiş olup, ek yemleme yapanların da sırasıyla kışın ağılda (%71,2) ve gebeliğin son aylarında (%18,2) yaptığı belirlenmiştir. Keskin (1996) Hatay Bölgesi'nde süt keçisi yetiştiriciliği ve sorunları üzerinde yapmış olduğu çalışmada hayvanların yaz döneminde meraya dayalı olarak yetiştirildiğini, ağılda ek yemin verilmemesini, kış aylarında ise özellikle gebe olanlara ek yem verildiğini tespit etmiştir.

İşletmelerin büyük çoğunluğu (%81,8) hayvanlarına koruyucu aşılama olarak sırasıyla en çok; Brucella, Koyun keçi çiçek, Koyun keçi vebası, Enterotoksemi, Keçi ciğer ağrısı ve Şap aşılarını yaptırdıkları belirlenmiştir. İşletmelerde %55,3 oranında iç-dış parazit uygulaması

yapıldığı, yine sürü köpeklerine de %56,8 oranında parazit ilaçlaması yapıldığı belirlenmiştir. Benzer çalışmalarda Ceyhan ve ark. (2015) tarafından yapılan çalışmada Niğde'de işletmelerin geneline aşılama programı uyguladığı, tüm yetiştiricilerin Enterotoksemi aşısını kullandıkları, bunun yanında Brucella, Veba, Keçi ciğer ağrısı, Şap aşılarını yaptıranların olduğu, önemli bir kısmının da (%97,4) sürülerine iç ve dış parazit mücadelesi yaptığı saptanmıştır. Koyuncu ve ark. (2006), Çanakkale ilinde yaptıkları çalışmada işletmelerin %84,2'sinin yılda en az bir defa koruyucu aşılama yaptırdıklarını, Bilginturan ve Ayhan (2008) ise keçicilik işletmelerinde aşılama hepsini yaptıranların oranını %13,6 ve Enterotoksemi aşısı yaptıranların oranını %32,2 olarak ortaya koymuşlardır. Koyuncu ve ark. (2006) Çanakkale ilinde keçicilik işletmelerinde yaptıkları çalışmada, oğlaklarda en sık görülen sağlık probleminin (%68,4) dış parazitler olduğunu belirtmişlerdir. Yine Bilginturan ve Ayhan (2008) Burdur ili keçicilik işletmelerinde en çok dış parazitlerin (%31,6) sorun olduğunu bildirmiştir. Taşkın ve ark. (2010) düzenli koruyucu aşı yapma ile keçi ve tekelde iç-dış parazit mücadelesi konusunda iller arasında önemli ayrımlar olduğunu ifade etmişlerdir. Elde edilen sonuçlarla yapılan çalışmalar farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedeni, hastalıkların bölgesel olarak değişiklik göstermesiyle yetiştiricilerin de bu anlamda önem sıralaması değişmektedir.

Sonuç

Uşak ili keçi yetiştiricilerinin çoğunluğu ilkököl mezunu olup, yetiştirilen ırkın büyük bir kısmı Kıl keçisidir. İşletme başına düşen hayvan sayısı 186 baştır. İşletmelerin tamamına yakını keçi yetiştiriciliğinin kârlı olduğunu ve en çok kasaplık-kurbanlık satışı ve peynir satışından kazanç elde ettiklerini belirtmişlerdir. İlimizin mevsimsel olarak geçit bölgesinde ve karasal iklim koşullarına sahip olması, kış aylarının bölge bölge değişkenlik göstermesi ile genelde de soğuk geçmesi nedeniyle kapalı ağıl kullanımı daha çok tercih edilmektedir. Uşak'ta işletmelerin çoğunluğu kayıt tutmamaktadır. Damızlık hayvan genelde kendi işletmelerinden temin edilmektedir. İşletmelerin büyük bir kısmı Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne üyedir. Üreticilerimiz, ilimizde daha çok Kıl keçisi yetiştiriciliği yapıyor olması, verim açısından istenilen düzeyde olmaması sebebiyle yapılacak olan ıslah çalışmasını destekleyeceklerini belirtmişlerdir.

Keçi yetiştiriciliği genellikle arazisi olmayan veya çok az ve verimsiz araziye sahip üreticilerimizce yapılmakta olup, yem bitkisi ekilişi de istenilen düzeyde değildir. Uşak'ta teke katımı Eylül ile Ekim aylarında ve serbest aşım şeklinde olmaktadır. Dişilerde ilk damızlıkta kullanma yaşı 15-18 aydır. Keçilerde ek yemleme ve senkronizasyon genellikle yapılmamaktadır. Oğlakların süten kesim yaşı 3-4 aydır. Doğumlar genellikle Şubat-Mart aylarında gerçekleşmekte, sağımlar da bu dönemde başlayıp ortalama 6 ay sürmektedir. Laktasyon süt verimi 60-80 lt'dir. Sağım günde bir defa ve elle yapılmaktadır. Sağılan süt daha çok peynir yapımında kullanılmaktadır. İşletmeler küçük ve dağınık olduğu için çiğ sütün toplanması zor ve ekonomik olmadığından daha çok peynir yapımında değerlendirilmektedir. Erkek hayvanlara

kastrasyon uygulanmaktadır. Keçilerde kırkım genellikle Haziran ve Temmuz ayında yapılmaktadır. Uşak'ta yaylacılık yaygın değildir. Yetiştiricilerin büyük çoğunluğu hayvanlarına düzenli olarak koruyucu aşılama yaptırmaktadırlar.

Sonuç olarak; birçok bölgede olduğu gibi ilimizde de kırsaldan şehirlere göçün artması sonucu, genç nüfusun giderek azalmasıyla çoban bulma konusunda büyük sıkıntılar yaşanmakta ve keçi yetiştiriciliğinde gün geçtikçe azalış meydana gelmektedir. Yem fiyatlarının yüksek oluşu, çoban bulma sıkıntısı ve fiyat istikrarsızlıkları gibi birçok sebep keçi işletmelerinin işi bırakma noktasına gelmesine neden olmaktadır. Keçi yetiştiriciliğinin sürdürülebilir olması için üreticilerimize yönelik teknik ve ekonomik anlamda desteklere devam edilmesi, iyileştirilmesi gerekmektedir. Genellikle yem girdilerinin işletme içinden karşılanmasıyla, üretilen ürünlerin toplu olarak ve aracısız olarak doğrudan pazarlanmasıyla bazı sorunların çözülmesine yardımcı olunması mümkündür. Bu konunun üzerinde durulması ve özendirici politikalar geliştirilmesi keçi yetiştiriciliğine katkı sağlayacaktır. Bunun yanında, verimi artırma ve buna bağlı olarak özellikle kıl keçisinin ormanlara yaptığı ileri sürülen zararları azaltmak için teknik açıdan yapılması gereken ilk iş, Uşak ilinde ıslah çalışmalarının başlatılmasıdır. Bölgemizin doğal bitki popülasyonunun ve ekolojik yapısının da uygun olması, bu sayede yem masrafının hemen hemen hiç olmaması nedeniyle yetiştiriciliği son derece ekonomik olan, ayrıca ülkemizin giderek artan kırmızı et ihtiyacına da katkı sağlayabilmesi ve alternatif olabilmesi açısından keçi yetiştiriciliğini kolaylaştırıcı ve özendirici politikaların geliştirilmesi yararlı olacaktır.

Kaynaklar

Acar M. 2010. "Isparta İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği Üyesi Keçicilik İşletmelerinin Mevcut Durumu ve Teknik Sorunları", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Isparta.

- Anonim. 2017. Erişim Adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>, Erişim Tarihi 16.09.2018.
- Anonim. 2018. www.tarim.gov.tr/ Erişim Tarihi 15.08.2018.
- Behrem S. 2011. "Kilis İlinde Keçi Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu", Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Hatay.
- Bilginturan S, Ayhan V. 2008. Burdur İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği Üyesi Keçicilik İşletmelerinin Yapısal Özellikleri Ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. 1-50, Isparta.
- Ceyhan A, Şekerlioğlu A, Ünal A, Çınar M, Serbest U, Akyol E, Yılmaz E, 2015. Niğde İli Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma KSÜ Doğa Bil. Derg., 18(2).
- Kaymakçı M, Aşkın Y. 1997. Keçi Yetiştiriciliği. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, ss. 294, İzmir.
- Kaymakçı M, Dellal G. 2006. Türkiye ve Dünya Keçi Yetiştiriciliği, Keçi Yetiştiriciliği (Ed: Kaymakçı, M.), Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir İli Damızlık Koyun-Keçi Birliği Yayınları No:2, İzmir, s.3-15
- Kaymakçı M, Taşkın T. 2006. Türkiye Süt Keçisi Geliştirme Yolları. Tayek/Tuyap Toplantısı 25-27 Nisan, 2006 Yılı Hayvancılık Grubu Bilgi Alışveriş Toplantısı Bildirileri, Yayın No 122, Menemen, İzmir.
- Keskin M. 1996. Hatay Bölgesinde Süt Keçisi Yetiştiriciliği ve Sorunları. I. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi. 5-7 Şubat, 156-160, Antalya.
- Koyuncu E, Pala A, Savaş T, Konyalı A, Ataşoğlu C, Daş G, Ersoy İE, Uğur F, Yurtman İY, Yurt HH. 2006. Çanakkale Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği Üyesi Keçicilik İşletmelerinde Teknik Sorunların Belirlenmesi üzerine bir araştırma. Hayvansal Üretim, 47 (1): 21-27.
- Soysal Mİ, Kök S, Gürcan EK, Özdüven LM. 2005. Edirne İli Keçiciliği Üzerine Bir Araştırma. Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, İzmir.
- Taşkın T, Kaymakçı M, Bilgen B, Gücel M, Ün C. 2010. Kıl Keçi Sürülerinde Scrapie Risk Faktörlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: "Manisa ve İzmir Örneği". Hayvansal Üretim 51: 7-15.
- Yazıcıoğlu E, Erdoğan S. 2004. SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri. Detay Anatolia Akademik Yayıncılık. 1. Baskı. Ankara.